

УДК 658.011.3
JEL classification: G32

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

СТЕПАНОВА Алла Адамівна
канд. екон. наук, доц.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
E-mail: ra_a@ukr.net
РОГОЗА Ян Ігорович
магістр 2 курсу,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
E-mail: rogozayan@gmail.com

РИСК-МЕНЕДЖМЕНТ КАК ВАЖНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

СТЕПАНОВА Алла Адамовна
канд. экон. наук, доц.,
Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко
E-mail: ra_a@ukr.net
РОГОЗА Ян Игоревич
магистр 2 курса,
Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко
E-mail: rogozayan@gmail.com

RISK MANAGEMENT AS IMPORTANT ELEMENT OF THE INNOVATIVE ACTIVITIES OF THE ENTERPRISE

STEPANOVA Alla
PhD in Economics, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
E-mail: ra_a@ukr.net
ROHOZA Yan
second year Master's student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
E-mail: rogozayan@gmail.com

Анотація. Визначено сутність понять «ризик» та «ризик-менеджмент». Досліджено взаємозв'язок між інноваціями та ризик-менеджментом. Обґрунтовано особливості та основні завдання для управління ризиками інноваційної діяльності підприємств. Розглянуто етапи управління ризиками на інноваційних підприємствах. Виділено основні елементи формування механізму ризик-менеджменту в організації. Узагальнено необхідність ризик-менеджменту в інноваційній діяльності підприємства.

Ключові слова: ризик, ризик-менеджмент, інновації, інноваційна діяльність, управління ризиками.

Аннотация. Определена сущность понятий «риск» и «риск-менеджмент». Исследована взаимосвязь между инновациями и риск-менеджментом. Обоснованы особенности и основные задачи для управления рисками инновационной деятельности предприятий. Рассмотрены этапы управления рисками на инновационных предприятиях. Выделены основные элементы формирования механизма риск-менеджмента в организации. Обобщено необходимость риск-менеджмента в инновационной деятельности предприятия.

Ключевые слова: риск, риск-менеджмент, инновации, инновационная деятельность, управление рисками.

Abstract. The essence of the concepts «risk» and «risk management» was defined. The relationship between innovation and risk management has been explored. The specific features and main tasks for managing the risks of innovation activity of the enterprises were justified. The stages of risk management at innovative enterprises were considered. The main elements of the formation of the risk management mechanism in the organization were identified. The necessity of risk management in the innovation activity of the enterprise was generalized.

Keywords: risk, risk management, innovation, innovation, risk management.

СТЕПАНОВА Алла Адамівна
канд. екон. наук, доц.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

РОГОЗА Ян Ігорович
магістр 2 курсу,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Вступ

На сьогоднішній день значення інновацій важко переоцінити, адже вони забезпечують інтенсивний розвиток галузей економіки, дають змогу нарощувати її економічний, виробничий потенціал, є гарантією високої конкурентоспроможності національних товарів, робіт і послуг, що, у свою чергу, стає передумовою стійкого розвитку економіки держави. Сучасний етап розвитку вітчизняної економіки

характеризується зростанням факторів ризику. Інноваційна діяльність не є виключенням, адже тісно пов'язана з ризиком.

Недостатня увага до вирішення питань з ідентифікації та управління ризиками інновацій може негативно позначитися на результатах фінансово-господарської діяльності підприємства в довгостроковій перспективі. Тому питання управління ризиками інновацій є важливим та актуальним.

Огляд літератури

Теоретичні та практичні аспекти необхідності формування ризик-менеджменту в інноваційній діяльності підприємства мають досить вагоме місце в наукових дослідженнях таких вітчизняних учених, як Вербіцька І.І., Дука А.П., Ілляшенко С.М., Кігель В.Р., Мостенська Т.Л., Пікус Р.В., Приказюк Н.В., Скопенко Н.С., Ткачова А.В., Харів П.С. та інші.

Мета та завдання статті

Метою статті є дослідження важливості впровадження механізму ризик-менеджменту на підприємства, що займаються інноваційною діяльністю.

Відповідно до визначеної мети поставлені та вирішені наступні завдання: визначено сутність понять «ризик» та «ризик-менеджмент» та досліджено їх взаємозв'язок з інноваціями, обґрунтовано особливості та основні завдання для управління ризиками інноваційної діяльності підприємств, виділено основні елементи формування механізму ризик-менеджменту в організації та етапи управління ризиками на інноваційних підприємствах; доведено необхідність ризик-менеджменту в інноваційній діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження

Ризик та інновації – це дві взаємопов'язані категорії. Ризик інноваційної діяльності, в силу об'єктивної невизначеності середовища, у якому проводиться сама інноваційна діяльність, ніколи не буває нульовим, в його основу покладено можливість альтернативних рішень. Головною метою інноваційної діяльності є створення нового продукту та максимізація прибутку від його реалізації. Важливо те, що інноваційна діяльність найбільше пов'язана з суттєвими або радикальними змінами в роботі підприємства, тому завжди містить значний ризик отримання негативного результату від впровадження інноваційних рішень чи інноваційного продукту.

Ризик – це атрибутивна характеристика доцільності діяльності суб'єктів господарювання й управління, що обумовлює можливість максимізувати загальну та індивідуальну корисність на основі креативних управлінських рішень, що приймаються в умовах конфлікту інтересів, реальних загроз і небезпек, мінімізація яких обмежена накопиченим потенціалом, рівнем невизначеності й асиметричним розподілом інформації про параметри зміни в часі станів середовища життєдіяльності та господарювання [11, с.326]. Поняття ризик доцільно тлумачити в таких аспектах (рис. 1).

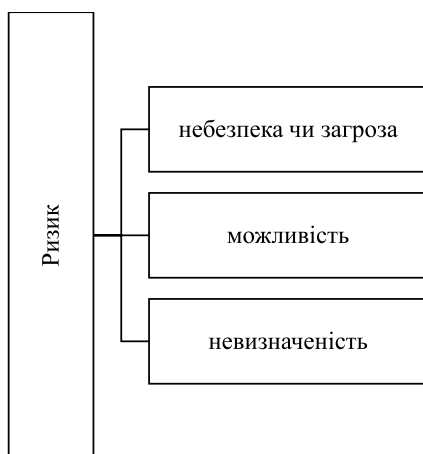

Рис. 1. Аспекти щодо визначення сутності поняття «ризик»
Джерело: побудовано на основі [1].

Ризик як небезпека чи загроза – в рамках цієї концепції розглядаються негативні події, що призводять до шкоди для людини і підприємства, а під ризиком розуміється можливість настання подій з негативними наслідками, тобто можливість реалізації передбачуваної

небезпеки. При цьому, ризик-менеджмент означає техніку зменшення ймовірності настання негативних подій і наслідків від них за допомогою заходів, які вимагають розумних витрат.

Ризик як можливість – має у своїй основі концепцію існування взаємозв'язку між ризиком і прибутковістю, тобто під ризиком розуміється дія навмання в надії на щасливий випадок. Чим вищий ризик, тим більший потенційний дохід. Така концепція ризику є більш близькою до поняття шансу, а ризик-менеджмент означає використання техніки максимізації доходу при одночасному обмеженні або мінімізації втрат.

Ризик як невизначеність – апелює до такого теоретичного поняття як імовірнісний розподіл можливих результатів, як позитивних, так і негативних. У рамках зазначеної концепції ризик визначається як міра невідповідності між різними результатами рішень, які оцінюються через їх корисність, шкідливість, а також ефективність за критеріями відповідності обраним орієнтирам. Така концепція використовується в теорії прийняття рішень в умовах невизначеності і теорії ігор [1].

Отже, узагальнюючи, варто зазначити, щопід ризиками у економічній літературі розуміють ймовірність виникнення втрат, недоотримання прибутків, небажаного розвитку середовища функціонування, відхилення від установлених цілей тощо. Щодо інноваційних проєктів, то ризик можемо також окреслити як ситуацію, за якої майбутні умови господарювання неможливо чітко передбачити, натомість можна говорити лише про ймовірність настання тієї чи іншої події. Сучасні інструменти ризик-менеджменту надають змогу підприємствам виявляти ризики, їх оцінювати, а також певною мірою контролювати.

Для управління ризиками на підприємстві доцільно розробити систему ризик-менеджменту. Так, Пікус Р.В. та Приказюк Н.В. визначають ризик-менеджмент як систему організаційно-фінансового характеру, об'єднану спільною ідеєю і спрямовану на мінімізацію витрат, пов'язаних з управлінням певним об'єктом [6, с.5]. Основна мета управління ризиком – зменшення фактичного відхилення від досягнення мети підприємства в результаті обрання ризикової альтернативи і недопущення втрат від ризику [4, с.194].

Роль ризик-менеджменту в інноваційній діяльності підприємства важко переоцінити, адже вона більшою мірою пов'язана з ризиками, так як повна гарантія успішного результату в інноваційному підприємстві практично відсутня. Існують різні підходи до розуміння зв'язку між інноваціями та ризик-менеджментом (табл. 1).

Таким чином, можна зробити висновок про те, що ґрунтовні управлінські рішення, прийняті на основі аналізу та оцінки ризиків інноваційної діяльності можуть бути використані при виборі стратегічних пріоритетів розвитку. Упроваджені в практичну діяльність підприємств, вони дають змогу мінімізувати втрати від настання ризикових ситуацій або попередити їх появу взагалі.

Реалізація інноваційних проєктів – це специфічна сфера діяльності, що характеризується низкою особливостей, які необхідно враховувати у процесі управління інноваційними ризиками [5]. До таких особливостей варто віднести:

- розтягненість інноваційних проєктів в часі (для окремих проєктів проєктний цикл може тривати роки);
- досить часто до реалізації інноваційних проєктів залучають велику кількість учасників (кредитори, інвестори, замовники, консультанти, проєктувальники, страхувальники тощо);
- інноваційні проєкти часто мають комплексний характер, тобто є комбінацією «простіших» форм господарської діяльності (наукової, технічної, фінансово-кредитної, страхової тощо);
- інноваційні проєкти можуть мати також інтернаціональний характер, унаслідок чого можуть виникати інноваційні ризики щодо різних країн та політик.

Тому, для досягнення поставленої мети в рамках ризик-менеджменту на інноваційному підприємстві повинні вирішуватись такі основні завдання (рис. 2).

Таблиця 1

Підходи до визначення взаємозв'язку між інноваціями та ризик-менеджментом

Автор	Підхід
Свірідова С.С., Гажева Н.М.	Ризик є елементом результатів виконання будь-якого господарського рішення через те, що невизначеність – немінуча умова господарювання. Інноваційна діяльність завжди пов'язана з ризиками, які обумовлені наявністю низки факторів, вплив яких на результати діяльності не можна заздалегідь точно визначити. Інноваційна діяльність більшою мірою, ніж інші напрямки підприємницької діяльності, пов'язана з ризиками, так як повна гарантія успішного результату в інноваційному підприємстві практично відсутня. У організаціях з диверсифікованою продукцією ці ризики значно менші, оскільки перекривається масштабами звичайної господарської діяльності. Уникнути повністю ризиків в інноваційній діяльності неможливо, так як інновації і ризики - дві взаємозалежні категорії, але ними можна управляти.
Кігель В.Р., Мусієнко К.С.	Ефективне управління ризиками – це не просто реагування на несприятливі події після того, як вони вже сталися. Ефективне управління полягає в передбаченні та прогнозуванні можливих труднощів і плануванні заходів, що зменшують негативні наслідки, особливо в інноваційній діяльності.
Ткачова А.В.	Підприємства, що здійснюють цілеспрямоване управління ризиками інноваційних проектів, не тільки забезпечують успішне виконання проектів, але й набувають іміджу надійних партнерів, а внаслідок цього – довготривалі зв'язки з інвесторами. У результаті зростає їх ресурсний потенціал і, відповідно, збільшуються шанси у конкурентній боротьбі, що визначає життєздатність підприємства, ефективність його виробничо-збутової діяльності в умовах ринкової конкуренції, привабливість як об'єкта інвестування.
Якобчук В.П., Литвинчук І.Л.	Управління економічними ризиками здійснюється підприємствами переважно неефективно та має безсистемний характер на макрорівні. Стратегічним вектором є вирішення проблеми наявності адекватного правового поля, яка може бути розв'язана шляхом розробки і прийняття відповідних юридичних актів, що спрямовували б процес управління ризиками в напрямі забезпечення високоєфективного і конкурентоспроможного інноваційного виробництва.

Джерело: складено на основі [3, 7, 10, 12].

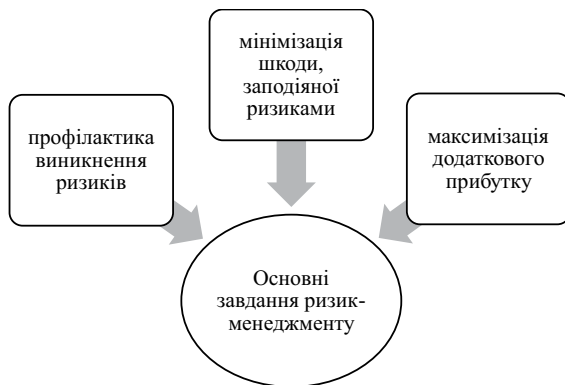

Рис.2. Завдання ризик-менеджменту на інноваційному підприємстві

Джерело: побудовано на основі [8].

Перше завдання вирішується за допомогою прогнозування ризиків та їх своєчасної нейтралізації, що особливо актуально для інноваційних підприємств, діяльність яких немінуче пов'язана з ризиками. Доцільніше за все прогнозувати можливість настання ризиків ще на початкових етапах інноваційної діяльності. В рамках вирішення другого завдання здійснюється створення зовнішніх і внутрішніх страхових і резервних фондів, за рахунок коштів яких можна частково або повністю компенсувати негативні наслідки ризиків. Виконання третього завдання забезпечується шляхом раціонального використання ситуацій ризику з метою максимізації одержуваної фірмою прибутку[8].

Узагальнення літературних джерел дає змогу виділити такі етапи управління ризиками інноваційної діяльності підприємств:

1. Визначення окремих (елементарних) ризиків реалізації інноваційного проекту. При цьому необхідно ідентифікувати ризики, які можуть виникнути в будь-який момент здійснення проекту, та, за можливості, систематизувати їх.

2. Оцінка інформації для визначення рівня окремих ризиків. Інформація щодо зовнішнього середовища функціонування підприємства присутня завжди, проте особи, що приймає рішення щодо доцільності та економічної ефективності певного інноваційного проекту, слід звертати увагу на її достовірність та можливість застосування при аналізі.

3. Вибір та використання відповідних методів оцінки вірогідності окремих проектних ризиків. Аналіз елементарного ризику інноваційного проекту базується на оцінці ризиків, що притаманні його грошовим потокам. Тобто ймовірності відхилення отриманого грошового надходження від запланованого його значення в проспекті проекту.

4. Визначення розміру можливих фінансових наслідків при настанні ризикової події у зв'язку з реалізацією інновації. Розмір можливих фінансових втрат обумовлюється видом інновації, обсягом залученого інвестиційного капіталу, рівнем ризику, передбаченого даним проектом, а також діапазоном відхилень фактично отриманого доходу від очікуваного значення.

5. Розробка плану заходів щодо зниження ризиків і ліквідації наслідків подій, які можуть наступити в результаті дії ризиків.

6. Моніторинг інноваційного процесу і прийняття тактичних рішень з управління ризиками.

7. Вибір методу управління ризиком.

8. Аналіз ситуації і розробка рекомендацій щодо врахування отриманого досвіду в майбутньому[2, с.113].

Для управління ризиками інноваційної діяльності доцільно розробити механізм формування ризик-менеджменту на підприємстві, використовуючи як теоретичні знання щодо сутності ризик-менеджменту та практичні аспекти щодо внутрішнього та зовнішнього середовища ризик-менеджменту підприємства. Для цього необхідно оцінити соціально-економічний стан та перспективи розвитку систем управління підприємством.

Основними елементами ризик-менеджменту є:

1. Стратегічні напрями ризик-менеджменту підприємства, які включають наступні блоки:

1.1. Економічний блок – розробка та вдосконалення методів управління ризиками.

1.2. Організаційний блок – формування системи органів управління для розробки та реалізації програм ризик-менеджменту.

1.3. Інформаційний блок – моніторинг динаміки та складу ризиків, а також інтенсивності їх впливу.

2. Напрями вдосконалення ризик-менеджменту підприємства у сферах якісного та кількісного аналізу, а також, у сфері мінімізації ризиків.

3. Інтеграція ризик-менеджменту в систему управління підприємством[9, с.197].

Важливим елементом процесу управління ризиком інноваційної діяльності є визначення способів реагування на виявлені ризики. У теорії та практиці найбільш поширеними методами реагування на ризики є:

– уникнення інноваційних ризиків, найчастіше через усунення причини таких ризиків (наприклад, придбання прав власності на готові інноваційні розробки, залучення до реалізації інноваційного проекту кваліфікованого підрядника тощо);

– прийняття інноваційних ризиків, яке може бути як пасивним (коли свідомо приймаються ті ризики, який мають низький рівень негативного впливу на реалізацію інноваційного проекту), так і активним (коли розробляється план дій у випадку настання ризиків, що загрожують інноваційному проекту);

– оптимізація (зниження) ступеня інноваційних ризиків (наприклад, через створення відповідних резервів, страхування ризиків тощо)[5].

Найважливішим елементом аналізу інноваційного ризику є усвідомлення усіма учасниками інноваційної діяльності того, що дійсно ризиковою поведінкою підприємства є не реалізація інноваційних проєктів, а відмова від їх здійснення, що призведе у майбутньому до погіршення конкурентоспроможності підприємства та втрати ринкових позицій. Тому інноваційною діяльністю потрібно займатися і водночас приділяти належну увагу ризикам такої діяльності та розробці механізму ризик-менеджменту.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Отже, ризик у інноваційній діяльності суб'єктів господарювання є невід'ємною та важливою складовою, від якої залежить успіх вирішення нагальної проблеми чи певних втрат. Дієвим інструментом реагування на зміни економічного середовища функціонування підприємства виступає ризик-менеджмент, який визначається як сукупність управлінських дій інтегрованого характеру, спрямованих на виявлення, аналіз і регулювання ризиків. Зважаючи на це, значення ризик-менеджменту в інноваційній діяльності організації дійсно велике і потребує значної уваги зі сторони управлінців.

Комплексна система ризик-менеджменту повинна стати важливою складовою загальної системи управління інноваційною діяльністю підприємства, яка здатна підвищити результативність його діяльності в умовах невизначеності внутрішнього та зовнішнього середовища. У цілому, формування механізму ризик-менеджменту покликано забезпечити високу ефективність прийняття управлінських рішень для досягнення стратегічних і тактичних цілей підприємств. Успішність впровадження даного механізму та його подальшого функціонування залежатиме від наявності та дієвості комплексу елементів, що його забезпечують.

Теоретичні аспекти ризик-менеджменту, які розкрито у нашому дослідженні, можуть бути корисними для вітчизняних підприємств у сфері вирішення проблем щодо формування ефективного, гнучкого та системно орієнтованого механізму управління ризиками інноваційної діяльності. Подальше дослідження аспектів формування та функціонування комплексного механізму ризик-менеджменту та його необхідності для інноваційних підприємств пов'язується нами з удосконаленням методологічного інструментарію оцінки функціонування механізму, пошуком і обґрунтуванням напрямів підвищення його ефективності.

Список літератури

1. Вербіцька І.І. Ризик-менеджмент як сучасна система управління ризиками підприємницьких структур / І.І. Вербіцька // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 5. – С. 282-291. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2013_5_37
2. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком : [навч. посіб.] / С.М. Ілляшенко ; 2-ге вид., перероб. і доп. – Суми: Університетська книга ; К. : Княгиня Ольга, 2005. – 324 с.
3. Кігель В. Р. Ризики в інноваційній діяльності виробничо-торговельного підприємства / В. Р. Кігель, К. С. Мусієнко // Вчені записки університету «КРОК». Серія : Економіка. – 2014. – Вип. 38. – С. 136-143.
4. Мостенська Т. Л. Ризик-менеджмент як чинник забезпечення економічної безпеки підприємств / Т. Л. Мостенська, Ю. В. Білан, Т. Г. Мостенська // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 8. – С. 193-203. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_8_26
5. Петухова О.М. Управління ризиками інноваційної діяльності / О.М. Петухова, Г.В. Сілакова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10155/1/15.pdf>

6. Пікус Р.В. Управління фінансовими ризиками: Робочий зошит / Р.В. Пікус, Н.В. Приказюк. – Кам'янець-Подільський: Аксиома, 2010. – 160 с.

7. Свірідова С. С. Ризики інноваційної діяльності в Україні / С. С. Свірідова, Н. М. Гажева // Прометей. – 2013. – № 1. – С. 82-84.

8. Скопенко Н. С. Особливості формування комплексної системи ризик-менеджменту / Н. С. Скопенко // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2016. – Вип. 1. – С. 32-42. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tppe_2016_1_6.

9. Степанова А.А. Ризикозахищеність підприємства в сучасних умовах господарювання / А.А. Степанова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». – № 5 (50). – 2011. – С. 195-199.

10. Ткачова А. В. Ризики інноваційних проєктів підприємства: специфіка, види, методика управління / А. В. Ткачова // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2013. – Вип. 2. – С. 224-232.

11. Харів П. С. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів / П. С. Харів // Монографія. – Тернопіль : «Економічна думка». – 2003. – С. 326.

12. Якобчук В. П. Інноваційні бізнес-тренди в ризик-менеджменті / В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук // Зб. наук. пр. Таврійського держ. агротехнол. ун-ту. Сер. Екон. науки. – 2012. – № 2 (18), т. 5. – С. 348-355.

References

1. Verbitskaya I. Risk management as a modern system of risk management of business structures / I. Verbitskaya // Sustainable development of the economy. – 2013. – No. 5. – S. 282-291. - Mode of access: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2013_5_37
2. Ilyashenko S Management of innovative development: [curriculum manual.] / S Ilyashenko; 2nd form, processing, and add – Sumy: University book; K.: Princess Olga, 2005. – 324 pp.
3. Kigel V. Risks in the innovation activity of the production and trading enterprise / V. Kigel, K. Musienko // Scientific notes of the KROK University. Series: Economics. - 2014. - Vip. 38. - P. 136-143.
4. Mostenskaya T, Risk management as a factor in ensuring the economic security of enterprises / T. Mostenska, Yu. Bilan, T. Mostenska // Current problems of the economy. – 2015. – No. 8. – P. 193-203. – Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_8_26
5. Petukhova O. Risk Management of Innovation Activities / O. Petukhova, G. Silakova [Electronic resource]. – Access mode: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10155/1/15.pdf>
6. Пікус Р. Financial Risk Management: Workbook / R Piquus N. Prykazyuk – Kamyanets-Podilsky: Axioma, 2010. – 160 p.
7. Sviridova S. Risks of Innovation in Ukraine / S. Sviridova, N. Gazheva // Prometheus. – 2013. – № 1. – P. 82-84.
8. Skopenko N. Features of the formation of a comprehensive system of risk management / N. Skopenko // Theoretical and applied issues of economics. – 2016. – Voice over 1 – pp. 32-42. – Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tppe_2016_1_6.
9. Stepanova A Risk-protection of the enterprise in modern conditions of management / A. Stepanova // Scientific Bulletin of the Poltava University of Economics and Trade. Series «Economic Sciences». – No. 5 (50). – 2011. – pp. 195-199.
10. Tkacheva A Risks of Innovative Projects of Enterprise: Specifics, Types, Methods of Management / A Tkachova // Bulletin of the Odessa National University. Economy. – 2013. – Issue 2. – p. 224-232.
11. Hariv P. Innovative activity of the enterprise and economic evaluation of innovative processes / P. Hariv // Monograph. - Ternopil: «Economic Thought». – 2003. – P. 326.
12. Jakobchuk V. Innovative Business Trends in Risk Management / V. Jakobchuk, I. Litvinchuk // Sb. sciences Ave Tauride State agrotechnol. un-th Sir Econ science – 2012. – No. 2 (18), t. 5. - P. 348-355.